

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ БАСЕЙНІВ РІЧОК ВОЛИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Луцький національний технічний університет

Анотація

У роботі розглянуто сучасний екологічний стан малих річок Волині, виділено основні причини погіршення їх стану. Запропоновано заходи щодо збереження та покращення стану малих річок та їх басейнів.

Ключові слова: малі річки, річкова долина, гідрологічний режим, гідрохімічний режим, басейн річки.

Abstract

The current ecological condition of small rivers of Volyn is considered in the work, the main reasons of deterioration of their condition are allocated. Measures to preserve and improve the condition of small rivers and their basins are proposed.

Keywords: small rivers, river valley, hydrological regime, hydrochemical regime, river basin.

Вступ

Малі річки Волинської області є джерелом живлення та початковою ланкою гідрологічного басейну таких великих річок як Дніпро та Вісла, що є головними водними артеріями України та Польщі. Окрім того, малі річки, безпосередньо, впливають на стан середніх і великих річок та беруть участь у формуванні значної частки водних ресурсів області. Будь-які зміни у гідрологічному чи гідрохімічному режимах малих річок позначаються на всьому гідрологічному ланцюгу.

Через те, що малі річки є досить чутливими до антропогенного впливу, більшість їх зникає повністю або частково через природні або антропогенні причини, зокрема, зміна клімату, осушувальні меліорації, руйнування русла, зменшення рослинності у басейнах, вирубання лісів, розорювання заплавлених земель, розширення площ для розбудови населених пунктів тощо. Безліч малих річок «закуті» у підземні труби, заховані під асфальтом у містах, унаслідок засмічення та замулення просто висохли. Якість води із року в рік погіршується, окремі із них є колекторами стічних вод і, по суті справи, загублені для використання населенням, багатьом із них загрожує зникнення із-за впливу антропогенних чинників. Ось чому дуже важливо здійснювати комплексні заходи, щоб захистити малі річки від вище перелічених чинників та спрямувати їх на ліквідацію негативного впливу антропогенних факторів для їх природного оздоровлення. Унаслідок густої річкової сітки великі площі Волинської області займають ландшафти створені діяльністю малих річок, вивчення яких необхідне для оптимізації природокористування геосистемами.

Результати дослідження

Річкова мережа Волинської області доволі густа та складна, відповідає басейнам річок: Західний Буг, Прип'ять, Турія, Стохід, Вижівка та Стир. Через область проходить Головний європейський водорозділ, який ділить річки на басейни Балтійського та Чорного морів. На території Волинської області протікає 137 річок довжиною понад 10 км. Малі річки області належать до рівнинних річок України, мають невеликий похил русла (у середньому 1м/км) та повільну течію (0,2-0,3 м/с), належать до Східноєвропейського типу річок. За характером живлення річки належать до змішаного типу із переважанням снігового. Протікають річки у межах двох макроформ рельєфу: Поліської низовини, Волинської височини. У межах Поліської низовини рельєф ускладнений льодовиковими та водно-льодовиковими формами рельєфу, на Волинській височині – водно-ерозійними формами, подекуди спостерігаються виступи крейдових відкладів.

Басейн річки Західний Буг знаходиться у межах Іваничівського, Володимир-Волинського, Любомльського, Шацького, Ратнівського районів та займає незначні площі Горохівського, Локачинського

та Турійського районів. Вододіл виражений слабо, подекуди заболочений. До складу басейну на території Волинської області належать 24 річки, серед яких 13 довжиною до 50 км та одна (р. Луга) – понад 50 км.

Якість води у річці Західний Буг та її притоках, загалом, задовільна, за своїм станом води річки належать до «дуже добрих», а за ступенем забрудненості – до «чистих». Найкращі показники якості води були зафіксовані у річці Луга, води якої за станом належать до «добрих», а за ступенем забрудненості – до «досить чистих». Основним джерелом забруднення вод Західного Бугу є стічні води житлово-комунального господарства, найбільша кількість яких скидається у місті Львів та потрапляє у річку через р. Полтву [2].

Басейн Прип'яті доволі складний та строкатий, налічує велику кількість приток, озер, боліт, стариць, потічків та струмків. Серед приток є чотири довжиною понад 100 м, а саме: Стохід, Стир, Турія та, власне, Прип'ять [3]. Слід зазначити, що гідрографічна мережа басейну розвинута досить нерівномірно та змінюється у напрямку протікання найбільших річок – із півдня на північ. Так, найбільша кількість річок нараховується на півночі басейну Прип'яті і зменшується із просуванням на південь. «Каркас» річкової системи «будують» найдовші річки області, що долаючи значні відстані, збирають свої води із численних приток, серед яких найбільшими є Вижівка, Турія, Стохід та Стир та відносять до головної річки. Окрім того, на півночі області велика кількість струмків, каналів, малих річок значно збільшують водність річки, впадаючи у неї [1].

Басейн річки Вижівка складається із великої кількості боліт, болотистих місцевостей, озер, меліоративних каналів, річок та струмків, його загальна площа становить 1272 км². На території басейну річки розміщуються численні невеликі озера заплавної походження, зокрема Сомино, Глухівське, Папське та інші. Вижівка слугує водоприймачем багатьох меліоративних каналів, а на території її водозбору споруджено дві водо регулюючі споруди. Річка Вижівка – мала річка Волині, що разом із своїми численними притоками складає складну гідрографічну мережу Турійського, Любомльського, Старовижівського та Ратнівського районів. Протікає Поліською низовиною, має невиразну долину, шириною до 4 км та часто заболочену заплаву, береги невисокі. Русло звивисте, із численними старицями та меандрами. Окрім того, для річки характерне явище поліфуркації, яке найвиразніше проявляється у її нижній течії. Однак, унаслідок проведення осушувальних меліоративних робіт русло річки в деяких місцях штучно спрямлене, розчищене та поглиблене. Основними притоками Вижівки вважаються такі малі річки, як Плиська, Став, Особик та Кизівка. Проте більшість приток річки – невеликі потічки та струмки, що за довжиною не перевищують 10 км. Зокрема, до них належать такі річки: Заставка, Клин, Черноплеска, Облапи, Сікунь та інші [2].

Річкову мережу басейну р. Турії складають понад 50 малих річок, загальна протяжність яких становить понад 800 км, при цьому лише 15 із них мають довжину понад 10 км. До основних приток річки належить Воронка, Дурниця, Рудка та Бобрівка.

Гідрографічна мережа річки Стохід добре розвинута, налічує 144 річки, серед яких лише 13 довжиною понад 10 км [2]. До основних приток Стоходу належать річки Ставок, Стохід - Ясиня, Череваха та Фоса. Загалом, басейн річки займає незначні площі Поліської низовини, а верхньою частиною розміщується на Волинській височині. Загальна площа становить 3127 км², має овалоподібну форму.

Водозбірний басейн річки Стир доволі великий, його загальна площа становить 13000 км², він займає частину Подільського плато, Волинської височини та переважну частину Поліської низовини. Гідрографічна мережа розвинута добре, у басейні річки нараховується близько 24 річок та 3 струмки, також розміщуються численні штучно викопані ставки. Головними притоками річки є: Кормин, Черногузка, Конопелька, Липа та Лютниця. У межах обласного центру – м. Луцьк, до головної річки басейну впадає р. Сапалаївка, р. Омеляник та р. Жидувка, а на його південних околицях – р. Черногузка. Слід зазначити, що унаслідок проведення осушувальних меліоративних робіт на території водозбору річки споруджена велика кількість магістральних каналів, а також на канали перетворено окремі малі річки та струмки [4].

Басейни більшості річок зайняті сільськогосподарськими угіддями та лісами, що у відсотковому співвідношенні складають 71,5 % і 18,3 % відповідно [3].

За останні 50-70 років на Волині внаслідок антропогенного впливу кількість малих річок зменшилася у 8-10 разів, а забруднення їхніх басейнів досягло невтішних показників та продовжує зростати [2]. Річки Волині використовуються як складова харчової промисловості, сільського господарства, житлово-комунального господарства тощо. Тому вони першими забруднюються, засмічуються, замулюються, спричиняючи підняття рівня ґрунтових вод, і відповідно, призводячи до підтоплення терито-

рії, виснажуються та деградуєть, що призводить до негативних змін сольового складу, прозорості, санітарно-гігієнічних, токсикологічних та радіаційних параметрів [1]. Улітку вже стало характерним пересихання окремих малих водотоків та ставків на них, а русла окремих річок навіть важко знайти серед замулених та зарослих водойм. У результаті чого зменшується у річкових системах об'єм води, знизилася біопродуктивність.

Висновки

Господарська діяльність людини та антропогенний вплив на природу, у сучасних умовах, привели до того, що здатність природи до саморегулювання стала порушуватись, що призводить до незворотних змін у річковій мережі краю. Серед причин, що загрожують малим річкам, можна назвати: недовконалість існуючих технологій очищення стічних вод; недостатня потужність та низька ефективність очисних споруд (щорічно у поверхневі водойми області скидається майже 29 млн.м³ зворотних вод, у т.ч. 0,628 млн.м³ забруднених зворотних вод без очищення); відсутність правових та економічних механізмів розвитку екологічно-безпечних технологій і природоохоронних систем; інтенсивний відбір підземних вод, що призводить до осушення великих територій та зменшення підземного живлення річок, аж до його повного зникнення; випрямлення річищ, що супроводжується збільшенням швидкості течії води, зниженням глибини і живого перерізу; скидання стічних вод та інші види забруднень; низький рівень екологічних знань, брак еко- та правосвідомості населення [4].

З метою поліпшення екологічного стану річок необхідно виконати відповідні водоохоронні заходи, спрямовані на збереження та їх відновлення. У першу чергу - це зниження впливу антропогенного навантаження та підвищення водності і якості вод за рахунок зменшення їх зарегульованості, відновлення джерел та струмків, охорони та відновлення озер і боліт, а також визначення умов господарського та рекреаційного їх використання [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Поверхневі води Волині: кол. моногр. / Я. О. Мольчак, І. Я. Мисковець, А. М. Вох[та ін.], (за редакцією Мольчака Я. О.), - Луцьк: видавництво «Герен», 2019, - 344 с.
2. Мольчак Я. О. Річки Волині / Я. О. Мольчак, Р. В. Мігас: Луцьк: «Надстир'я», 1999. – 176 с.
3. Нетробчук І. М. Оцінка антропогенного навантаження та екологічної збалансованості ландшафтів річкової долини верхньої Прип'яті в межах Волинської області / І. М. Нетробчук // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – Випуск 612-613. Географія. – С. 133-137.
4. Фесюк В. О. Водні ресурси Волинської області та їх екологічний стан. / В. О. Фесюк, С. В. Полянський. Наукові зап. Вінницького держ. пед. ун-ту. Серія Географія. - 2010. - Вип. 19. С. 49-56.

Мисковець Ірина Ярославівна — канд. геогр. наук, доцент кафедри екології та агрономії, Луцький національний технічний університет

Мольчак Ярослав Олександрович — доктор геогр. наук, професор кафедри екології та агрономії, Луцький національний технічний університет

Myzkovets Iryna Ya. — Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor of Ecology and Agronomy, Lutsk National Technical University

Molchak Yaroslav O. — Doctor of Geographical Sciences, Professor of the Department of Ecology and Agronomy, Lutsk National Technical University